

**TEXNOLOGIYA TA'LIMIDA O'QUVCHILARNING AMALIY
KO'NIKMALARINI MILLIY HUNARMANDCHILIK YO'NALISHLARI
ORQALI TAKOMILLASHTIRISH PEDAGOGIK MEXANIZMLARI**

Esanova Sarvinoz Uktamovna,

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti o'qituvchisi

E-mail:salohiddin8380@gmail.com

Annotatsiya. *Maqolada texnologiya ta'limida o'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini milliy hunarmandchilik yo'nalishlari orqali takomillashtirish va rivojlantirishning pedagogik mexanizmlari tahlil qilingan. Tadqiqotda an'anaviy hunarmandchilik (kulolchilik, to'qimachilik, o'ymakorlik, zargarlik) asosida o'quvchilarning qo'l mehnatiga oid ko'nikmalarini, texnik fikrlashini, estetik didini shakllantirish yo'llari ko'rib chiqilgan. O'quvchi'arning amaliy ko'nikmalarini takomillashtirish uchun milliy hunarmandchilik yo'nalishlaridan foydalanishning maqsad, mazmun, shakl, usul va vositalari, shuningdek, pedagogik shartlari belgilangan.*

Kalit so'zlar: *amaliy ko'nikmalar, texnologiya ta'limi, milliy hunarmandchilik, pedagogik mexanizmlar, qo'l mehnati, texnik fikrlash.*

Аннотация. *В статье анализируются педагогические механизмы совершенствования и развития практических навыков учащихся в технологическом образовании через направления национальных ремесел. В исследовании рассмотрены пути формирования навыков ручного труда учащихся, технического мышления, эстетического вкуса на основе традиционных ремесел (гончарство, ткачество, резьба по дереву, ювелирное дело). Определены цель, содержание, формы, методы и средства использования направлений национальных ремесел для совершенствования практических навыков учащихся, а также педагогические условия.*

Ключевые слова: *практические навыки, технологическое образование, национальные ремесла, педагогические механизмы, ручной труд, техническое мышление.*

Abstract. *The article analyzes pedagogical mechanisms for improving and developing students' practical skills in technology education through national craft areas. The research examines ways to form students' manual labor skills, technical thinking, and aesthetic taste based on traditional crafts (pottery, weaving, wood carving, jewelry). The goal, content, forms, methods and means of using national craft areas to improve students' practical skills, as well as pedagogical conditions, have been determined.*

Keywords: *practical skills, technology education, national crafts, pedagogical mechanisms, manual labor, technical thinking.*

Kirish. Umum ta'lim maktablarida texnologiya ta'limi o'quvchilarning amaliy ko'nikma va malakalarini rivojlantirishga qaratilgan muhim ta'lim sohasi hisoblanadi. Zamonaviy mehnat bozori nafaqat nazariy bilimga, balki amaliy qobiliyatlarga ega bo'lgan yoshlarni talab qiladi. Bu borada milliy hunarmandchilik an'analari o'quvchilarning qo'l mehnati ko'nikmalarini, texnik fikrlashini, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun samarali pedagogik vosita bo'la oladi.

O'zbekiston xalqining boy hunarmandchilik tajribasi asrlar davomida amaliy bilim va ko'nikmalarni avlodlardan avlodga o'tkazishning o'ziga xos tizimini yaratgan. Kulolchilik, to'qimachilik, o'ymakorlik, zargarlik kabi an'anaviy hunarmandchilik turlari nafaqat kasbiy mahorat, balki estetik did, mehnatsevarlik, mas'uliyat, sabr-toqat kabi muhim shaxsiy sifatlarni ham tarbiyalaydi. Ularni maktab texnologiya ta'limiga integratsiyalash o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi.

Nazariy asoslar

Amaliy ko'nikmalar tushunchasi o'quvchining ma'lum amaliy vazifalarni bajarish uchun zarur bo'lgan harakatlar va operatsiyalarni to'g'ri, tez va sifatli

amalga oshirish qobiliyatini bildiradi. Texnologiya ta'limida amaliy ko'nikmalar quyidagi guruhlarni o'z ichiga oladi: texnik ko'nikmalar (asboblarni, qurilmalar bilan ishlash, o'lchash, belgilash), texnologik ko'nikmalar (materiallarni qayta ishlash, birlashtirish, sirt ishlov berish), tashkiliy ko'nikmalar (ish o'rnini tashkil etish, jarayonni rejalashtirish, vaqtni boshqarish), nazorat va baholash ko'nikmalari (sifatni tekshirish, xatolarni aniqlash va tuzatish).

Pedagogik mexanizmlar ta'lim maqsadlariga erishish uchun pedagogik jarayonni harakatlantiruvchi, tartibga soluvchi va boshqaruvchi vositalar tizimini anglatadi. Milliy hunarmandchilik orqali amaliy ko'nikmalarni takomillashtirish mexanizmlari motivatsion (qiziqish uyg'otish, maqsad qo'yish), mazmuniy (o'quv materialini tanlash va tizimlashtirish), operatsion (usul va vositalarni qo'llash), baholash-tuzatish (natijalarni tahlil qilish va yaxshilash) komponentlarini o'z ichiga oladi.

Amaliy ko'nikmalarning tuzilishi va rivojlanish bosqichlari

Amaliy ko'nikmalar bir necha tarkibiy qismlardan iborat murakkab tuzilmaga ega. Psixomotor komponent qo'l va tananing mos harakatlarini, muskul xotirasini, koordinatsiyani o'z ichiga oladi. Kognitiv komponent harakatlarning maqsadini tushunish, ketma-ketlikni bilish, texnologik jarayonni anglashni bildiradi. Operatsion komponent to'g'ri texnika va usullarni qo'llashni, asboblardan samarali foydalanishni anglatadi. Regulyativ komponent o'z harakatlarini nazorat qilish, xatolarni sezish va tuzatish qobiliyatidir.

Amaliy ko'nikmalarning rivojlanishi bir necha bosqichlarni bosib o'tadi. Tanishish bosqichida o'quvchi harakatni kuzatadi, uning mohiyatini anglaydi, birinchi marta bajarishga urinadi. Harakat hali noaniq, sekin, ko'p xatolar bilan amalga oshiriladi. Mashq qilish bosqichida takroriy amaliyot natijasida harakat aniqlashadi, tezlashadi, xatolar kamayadi. O'quvchi harakatning asosiy elementlarini puxta o'zlashtirib oladi. Avtomatlashtirish bosqichida harakat oson, tez, sifatli bajariladi, o'quvchi asosiy e'tiborini jarayonning boshqa tomonlariga qaratishi mumkin. Ijodiy qo'llash bosqichida o'quvchi o'zlashtirilgan ko'nikmani

yangi vaziyatlarda moslasha oladi, uni boshqa ko'nikmalar bilan birlashtiradi, o'z uslubini yaratadi.

Milliy hunarmandchilik orqali amaliy ko'nikmalarni takomillashtirish pedagogik mexanizmlari

Motivatsion mexanizm. Milliy hunarmandchilik o'quvchilarning ichki motivatsiyasini uyg'otishning tabiiy vositasidir. O'quvchilar o'z qo'llari bilan go'zal va foydali narsalar yaratish imkoniyatiga ega bo'ladilar, bu ularda mamnunlik va o'ziga ishonch tuyg'usini kuchaytiradi. Hunarmandchilik mahsulotlarining milliy o'ziga xosligi, madaniy qiymati o'quvchilarning milliy g'urur va mas'uliyat his qilishiga olib keladi. Yaratilgan buyumlarni namoyish etish, ularni boshqalarga sovg'a qilish ijtimoiy tan olinish ehtiyojini qondiradi.

Mazmuniy mexanizm. Milliy hunarmandchilik asosida ta'lim mazmunini shakllantirish bir necha tamoyillarga asoslanadi. Milliy o'ziga xoslik tamoyili o'zbek xalqining hunarmandchilik an'alarini, texnikalarini, stilini o'rganishni nazarda tutadi. Izchillik tamoyili oddiy texnikalardan murakkablariga, ma'lumdan noma'lumga, bir hunarmandchilik turidan boshqasiga o'tishni ta'minlaydi. Amaliyot markazlilik tamoyili nazariy bilimlarni minimal darajada, amaliy mashg'ulotlarni maksimal darajada berishni taqozo etadi. Integratsiya tamoyili hunarmandchilikni boshqa fanlar (tarix, geografiya, matematika, tasviriy san'at) bilan bog'lashni ko'zda tutadi.

Operatsion mexanizm. Amaliy ko'nikmalarni shakllantirish uchun turli pedagogik usullar qo'llaniladi. Namoyish usuli tajribali hunarmand yoki o'qituvchi tomonidan to'g'ri texnikani ko'rsatishdan iborat. Harakatlar sekin, izohlar bilan, zarur holda takroriy ravishda namoyish etiladi. Mashq usuli o'quvchilarning o'qituvchi nazorati ostida mustaqil amaliyot qilishini ta'minlaydi. Dastlab oddiy harakatlar takrorlanadi, keyinchalik murakkab operatsiyalarga o'tiladi. Algoritmik usul o'quvchilarga aniq ko'rsatmalar, texnologik xaritalar beriladi, ular buyruqlar ketma-ketligiga rioya qilib ishlaydilar. Muammoli usul o'quvchilar oldiga amaliy

muammo qo'yiladi, ular mustaqil yechim izlaydilar, turli variantlarni sinab ko'radilar.

Baholash-tuzatish mexanizmi. O'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini doimiy kuzatish, baholash va tuzatish amalga oshiriladi. Jarayon baholash o'quvchining ish jarayonidagi harakatlarini, texnika to'g'riligini, xavfsizlik qoidalariga rioya qilishini kuzatishni o'z ichiga oladi. Mahsulot baholash yaratilgan buyumning sifati, estetik ko'rinishi, funktsionalligi bo'yicha amalga oshiriladi. O'z-o'zini baholash o'quvchilarning o'z ishlarini tahlil qilish, xatolarini anglash, yaxshilanish yo'llarini topish qobiliyatini rivojlantiradi. Tuzatuvchi ta'lim aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etish uchun qo'shimcha mashqlar, tushuntirishlar berilishini nazarda tutadi.

Hunarmandchilik turlari bo'yicha amaliy ko'nikmalarni takomillashtirish

Kulolchilik o'quvchilarning quyidagi amaliy ko'nikmalarini rivojlantiradi: plastik materiallar bilan ishlash (gilni yumshatish, havo pufakchalarini olib tashlash, namlikni tartibga solish), shakl berish texnikalari (qo'lda yasash, qolib bilan ishlash, kulol g'ildiragida ishlatish), sirt bezash (naqsh solish, bo'yash, sir qoplash), quritish va pishirish jarayonlarini boshqarish. Kulolchilik o'quvchilarning qo'l sezgirligini, kuch dozasini, harakatlar koordinatsiyasini, sabr-toqat va diqqat markazlashtirishni talab qiladi.

To'qimachilik bir qator maxsus ko'nikmalarni o'zlashtirishni talab qiladi: iplar bilan ishlash (ip tayyorlash, rang tanlash, arkalash), to'quv texnikalari (oddiy, diagonal, atlas to'qish), naqsh yaratish (ranglar kombinatsiyasi, geometrik elementlar), to'quv dastgohida ishlash. To'qimachilik matematik hisoblash (iplar soni, naqsh takrorlanishi), aniqlik (zich-siyraklik, taranglik), estetik sezgi (ranglar uyg'unligi), texnik fikrlash (dastgoh sozlash, nuqsonlarni bartaraf etish) ko'nikmalarini rivojlantiradi.

O'ymakorlik o'quvchilarning quyidagi ko'nikmalarini shakllantiradi: yog'och bilan ishlash (yog'och turlarini tanlash, tayyorlash, aniqlash), o'yish

asboblari bilan ishlash (turli stameska, nozik asboblari, ularni o'tkirlash), naqsh chizish va ko'chirish, turli o'yish texnikalari (yassi, chuqur, ajur o'yish), sirt ishlov berish (silliqlash, bo'yash, lak qoplash). O'ymakorlik qo'l barqarorligini, aniqlikni, fazoviy tasavvurni, ijodiy fikrlashni talab qiladi.

Zargarlik elementlari asosida o'quvchilar quyidagi ko'nikmalarni o'rganadilar: metall simlar bilan ishlash (bukish, buralish, ulash), nozik asboblari bilan ishlash (qisqich, bolg'acha, arra), naqsh solish texnikalari (chizish, bosma naqsh, filigran), birlashtirish usullari (lehimlash, mexanik biriktiruv), sirt ishlov berish (silliqlash, yaltiroq berish). Zargarlik yuqori aniqlik, ehtiyotkorlik, estetik did, sabr-toqat kabi sifatlarni tarbiyalaydi.

Milliy hunarmandchilik orqali amaliy ko'nikmalarni takomillashtirish pedagogik shartlari

Birinchi shart - moddiy-texnik bazani ta'minlash. Maktablarda hunarmandchilik ustaxonalari, zarur materiallar, asboblari, jihozlar mavjud bo'lishi kerak. Xavfsizlik qoidalariga javob beradigan ish o'rinlari tashkil etilishi zarur. Namoyish etish uchun hunarmandchilik mahsulotlari namunalari, vizual qo'llanmalar, video materiallar bo'lishi muhim.

Ikkinchi shart - o'qituvchilarning malakasini oshirish. Texnologiya fani o'qituvchilari milliy hunarmandchilik texnikalari bo'yicha maxsus tayyorgarlikdan o'tishlari, tajribali hunarmandlar bilan tajriba almashishlari kerak. O'qituvchilar pedagogik va hunarmandchilik mahoratiga ega bo'lishlari zarur.

Uchinchi shart - o'quv dasturlari va metodik ta'minotni ishlab chiqish. Milliy hunarmandchilik asosida texnologiya ta'limi dasturlari, darslik va qo'llanmalar, metodik tavsiyalar, texnologik xaritalar yaratilishi kerak. Dasturlar yoshga mos, ketma-ket, amaliyotga yo'naltirilgan bo'lishi muhim.

To'rtinchi shart - ijtimoiy hamkorlikni tashkil etish. Maktablar hunarmandchilik markazlari, muzeylar, xalq ustalari bilan hamkorlik qilishlari zarur. Uchrashuvlar, master-klasslar, ko'rgazmalar, yarmarkalar tashkil etish

o'quvchilarning qiziqishini oshiradi va ularning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Beshinchi shart - ota-onalarni jalb qilish. Ota-onalarning qo'llab-quvvatlashi, uyda amaliyot qilish uchun shart-sharoit yaratish, farzandlarining yutuqlarini rag'batlantirish muhim ahamiyatga ega. Oila va maktab hamkorligi o'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishning zarur shartidir.

Ta'lim jarayonini tashkil etish shakllari

Dars shakllari amaliy ko'nikmalarni takomillashtirishning asosiy shaklidir. Darslar quyidagi turlarda bo'lishi mumkin: yangi material o'rgatish darslari, ko'nikmalarni mustahkamlash darslari, amaliy mashg'ulotlar, nazorat va baholash darslari, umumlashtirish darslari. Har bir dars turi o'zining maqsadi, tuzilishi, usullariga ega.

Sinfdan tashqari ishlar o'quvchilarning qiziqishlarini chuqurlashtirish, iqtidorlarini rivojlantirish imkonini beradi. To'garaklar muntazam mashg'ulotlar o'tkazish, chuqurroq o'rganish, murakkab loyihalar ustida ishlash uchun sharoit yaratadi. Tanlovlar va ko'rgazmalar o'quvchilarni motivatsiya qiladi, ularning yutuqlarini namoyish etish imkonini beradi. Eksursiyalar hunarmandchilik markazlari, muzeylar, ustaxonalarga tashkil etiladi.

Loyihaviy faoliyat o'quvchilarning mustaqilligini, ijodkorligini, mas'uliyatini rivojlantiradi. Individual loyihalar o'quvchining shaxsiy qiziqishlari va qobiliyatlariga mos keladi. Guruh loyihalari hamkorlik, rollar taqsimoti, birgalikda ishlash ko'nikmalarini shakllantiradi. Loyihalar ijodiy fikrlash, muammolarni hal qilish, natijaga erishish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Xulosa

Milliy hunarmandchilik texnologiya ta'limida o'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini takomillashtirish uchun samarali pedagogik vosita hisoblanadi. An'anaviy hunarmandchilik yo'nalishlari asosida o'quvchilar qo'l mehnati ko'nikmalarini, texnik fikrlashini, ijodiy qobiliyatlarini, estetik didini rivojlantiradilar.

Amaliy ko'nikmalarni takomillashtirish pedagogik mexanizmlari motivatsion, mazmuniy, operatsion, baholash-tuzatish komponentlarini o'z ichiga oladi. Har bir mexanizm ma'lum funktsiyani bajaradi va umumiy pedagogik tizimning bir qismi sifatida ishlaydi.

Milliy hunarmandchilik orqali amaliy ko'nikmalarni takomillashtirish uchun moddiy-texnik baza, malakali o'qituvchilar, metodik ta'minot, ijtimoiy hamkorlik, oilalar bilan ishlash kabi pedagogik shartlarni ta'minlash zarur. Bu shartlar birgalikda ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi va o'quvchilarning amaliy tayyorgarligini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-sonli Farmoni. – Toshkent, 2017.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabrdagi "Ta'lim sifatini oshirish va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish talablariga muvofiq malakali kadrlar tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4479-sonli qarori. – Toshkent, 2019.
3. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O'qituvchi, 1992. – 160 b.
4. Sayidahmedov S.S. Umumta'lim maktablarida texnologiya ta'limining mazmuni va tuzilishini takomillashtirish. – Toshkent: Fan, 2007. – 144 b.
5. Inoyatov U.I. O'zbekiston maktab ta'limining milliy modeli. – Toshkent: Sharq, 2000. – 168 b.
6. Muslimov N.A., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2008. – 256 b.
7. Yo'ldoshev J.G'. Pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot. – Toshkent: O'qituvchi, 2010. – 328 b.
8. Ergashev I. O'zbek xalq hunarmandchiligi. – Toshkent: San'at, 2010. – 296 b.
9. Mahmudova M.A. Xalq amaliy san'ati va o'quvchilarning estetik tarbiyasi. – Toshkent: Fan, 2015. – 180 b.

10. Qo'chqorov U. Etnopedagogika asoslari. – Toshkent: Turon-Iqbol, 2017. – 240 b.
11. Sharipov Sh.S. Uzluksiz ta'lim tizimida kadrlar tayyorlash muammolari. – Toshkent: Fan, 2012. – 320 b.
12. Ravshanov R. Milliy qadriyatlar va zamonaviy ta'lim. – Toshkent: Ma'naviyat, 2016. – 224 b.
13. Hasanov A., Mirzayeva T. Kompetensiyaviy yondashuv asosida ta'limni tashkil etish. – Toshkent: TDPU, 2018. – 200 b.
14. Nazarova D. Texnologiya ta'limida amaliy ko'nikmalarni shakllantirish. – Toshkent: Fan, 2017. – 192 b.
15. Ahmedov K. Maktablarda mehnat ta'limini tashkil etish. // Xalq ta'imi jurnali. – Toshkent, 2019. – №6. – B. 42-47.

